YATAĞAN TERMİK SANTRALI

= KİA_ANINDAKİ

TURGUT KÖYÜ HAK İHLALLERİ RAPORU

Ekoloji Kolektifi

ÖZET

Yatağan Termik Santralına yaklaşık 9 kilometre mesafede bulunan Turgut Köyü sakinlerinin kurduğu Turgut Yardımlaşma ve Tabiat Varlıklarını Koruma Derneği ile Muğla Çevre Platformu (MUÇEP), Yatağan Termik Santralı ile santralda enerji üretimi için kullanılan kömürlerin çıkarıldığı açık ocak kömür madeninin Turgut Köyüne etkilerini Ekoloji Kolektifine iletmiş, bunun üzerine üç kurum ortak çalışma başlatmıştır.

5-6 Şubat 2018 tarihinde üç kurum bileşenleri bir saha araştırması gerçekleştirerek;

- Yatağan Termik Santralı ile Turgut Köyü arasında uzanan açık maden sahası,
- Yatağan Termik Santralı ile Turgut Köyü arasında uzanan açık maden sahasının sınırında yer alan 93 parsellik zeytinlikler ve bu zeytinliklerin sınırında yer alan arkeolojik buluntu alanları,
- Turgut Köyü yakınlarındaki Lagina Antik Kenti ile Turgut Köyü içindeki Osman Hamdi Bey Evi ve Müzesi,
- Turgut Köyü civarında çeşitli açık madencilik faaliyetlerinin yürütüldüğü diğer alanlar,
- Yeniköy ile Kemerköy Termik Santrallarına kömür sağlayan açık kömür sahaları ve
- Bir başka termik santral projesinin planlandığı rivayet edilen Karacahisar Köyünü

ziyaret etmiştir.

Öte yandan Ekoloji Kolektifi, Yatağan Termik Santralının kurulumu sonrasında yurttaşlar ile örgütlerin açtığı dava süreçlerini, santralın özelleştirilmesi ve sonrasındaki idari başvurular ile bilgi edinme başvurularını ve mevcut diğer bilgi ve belgeleri incelemiştir.

Saha bulguları

Sorun alanlarına göre Turgut Köyü ve çevresine ilişkin saha gözlemlerinde elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

i. Termik santral ve açık ocak kömür madenciliğinin zeytin üretimine etkileri:

Yatağan Termik Santralının bölgedeki tarım üretimine ve özellikle de zeytinciliğe verdiği zarar, geçmiş mahkeme kararlarıyla da tasdiklenmiş olmasına karşın bugün de sürmektedir. Turgut Köyü özelinde, santralın olumsuz etkilerine, açık ocak kömür madenciliğinin tarıma etkileri de eklenmektedir. Genişleyen açık ocak kömür madeni Turgut Köyü zeytinliklerine yaklaşık 50 metre mesafeye gelmiş, madencilik çalışmalarının etkileri zeytin verimini daha da azaltmıştır. Zeytin üreticilerinin verim düşüşünden ötürü yaşadığı ekonomik darboğaz, üreticileri güçsüzleştirmektedir. Maden ocağını işleten Bereket Enerji firmasının Turgut Köyü sakinlerinin 93 parsel olarak nitelediği zeytinlikleri satın alıp bu bölgede madencilik faaliyeti yürütmek istemesi, zeytin üretimindeki düşüşü firma lehine bir gelişme haline getirmekte, zeytin üreticilerinin firmadan gelen arazi satışı tekliflerine karşı koymasını güçleştirmektedir.

ii. Açık ocak kömür madenciliği faaliyetlerinin zeytinlikler üzerindeki baskısı ve göçe zorlama

Turgut Köyü sakinlerinin 93 parsel olarak nitelediği, 93 adet şahıs mülkiyetindeki zeytinlikten oluşan tarım arazilerinin sınırına dayanan açık kömür ocağı işletmesi, 93 parseli de içine katarak genişlemek istemektedir. Ancak Turgut Köyü zeytinliklerine 50 metre mesafedeki açık ocak kömür madeni, zeytin üreticilerini arazi satışına mecbur bırakabilecek bir etkiye sahiptir. Açık ocak kömür madeni için yapılan kazılar, madenin sınırlarındaki topraklar için heyelan riski oluşturmakta, bu da madenle ilgili önlem alınmadığı takdirde, zeytinliklerin bulunduğu arazilerde göçme başlaması halinde komşu arazilerde de heyelan riski oluşacağı, bu sürecin de nihayetinde Turgut Köyünün taşınmasıyla sonuçlanabileceği öngörülebilir. Açık ocak kömür madeni içerisinde kalan Eskihisar ve Yeşilbağcılar gibi köylerin daha önce taşınmış oluşu, bir başka deyişle burada yaşayanların göçe zorlanması, Turgut Köyünün de böyle bir ihtimalle karşı karşıya kalabileceğini göstermektedir. MUÇEP gönüllülerine göre, Yatağan Termik Santralına kömür sağlayan açık ocak kömür madeni 27 köyü tehdit etmektedir.

Aynı durum, Yeniköy ve Kemerköy Termik Santralları için de geçerli olup, maden arama ve işleme ruhsat alanları dikkate alındığında, bu santrallara kömür sağlayan ocaklarınsa 21 köyü göçe zorlayacak biçimde genişleyebileceği görülmektedir.

iii. Sağlık sorunları

Yatağan'daki kamu sağlığı verileri hakkında büyük bir muamma söz konusudur. Yatağan Termik Santralının kurulumu ve işletmeye alınması ardından bölgedeki artan sağlık sorunları araştırmacıları ve halk sağlığı örgütlerini bu bölgede çalışma yapmaya itmiş, çalışmalarda tespit edilen olumsuzluklara rağmen idareler Yatağan'daki sağlık sorunlarına ilişkin bütüncül ve önleyici bir yaklaşım geliştirmemişlerdir.

Türk Tabipleri Birliği Yatağan'daki hava kirliliğinin sağlık etkileri hakkında Aralık 2000'de bir rapor yayınlamış, raporda Yatağan'daki sülfürdioksit (SO2) seviyesinin Muğla'dakinin iki katından daha fazla olduğu aktarmıştır. 2000 tarihli rapora göre, Yatağan Devlet Hastanesinde solunum sistemi hastalıkları nedeniyle tedavi gören yatan hastaların oranı, aynı sebeplerle Muğla merkezdeki hastanelerde tedavi gören hastaların oranının iki katıdır. Aynı fark, bronşit, astım ve amfizem grubu hastalıklar için üç kattır. Mayıs-Haziran 2002 tarihlerinde, altı aylık ve altı yaş arası değişen, tıbbi hastalık geçmişi olmayan 236 çocuğun kan değerleri incelenerek gerçekleştirilen bir çalışmadaysa, Yatağan'daki çocukların kanında yüksek miktarda kurşun bulunduğu saptanmıştır. Turgut Köyü sakinleriyle yapılan görüşmelerde de KOAH, astım, bronşit, amfizem ve pek çok kanser türünün bölgede yaygın olduğu anlaşılmıştır.

iv. Temiz su kaynaklarına erişim sorunları

Açık ocak kömür madenciliği faaliyetlerik kapsamında gerçekleştirilen sondajlarda, suyun kömür yataklarından uzaklaştırılmaya çalışıldığını ve böylelikle kömürün çıkarılmaya elverişli hale getirildiğini aktaran Turgutlular, özellikle zeytinlikler çevresindeki su kaynaklarının kapasitesinin azaldığını belirtmektedir. Zeytin üreticileri bahçelerindeki artezyen kuyuların kuruduğunu aktarırken, köyün içerisindeki cami yakınına yönlendirildiği için Camialtı Suyu olarak tabir edilen kaynağın da zayıfladığı ifade edilmektedir. Yatağan Termik Santralı kapsamındaki madencilik faaliyetlerinin yarattığı etkinin benzeri, Yeniköy ve Kemerköy Termik Santrallarının kömür ocakları yakınındaki Karacahisar Köyünde de gözlemlenmektedir. Karacahisar Köyü Muhtarına göre, kömür arama amacıyla gerçekleştirilen sondajların ardından Karacahisarlıların Suçıkan diye adlandırdığı temiz su kaynağı kurumuştur.

v. Arkeolojik buluntu alanlarına etki ve baskılar

Yatağan Termik Santralı ile santrala kömür sağlayan açık ocak kömür madeni alanıyla aynı bölgeyi paylaşan arkeolojik alanların en önemlileri, Stratonikeia Antik Kenti ile Lagina'dır. Lagina Harabeleri Turgut Köyüne yaklaşık bir kilometrede mesafede olup, Stratonikea ise açık ocak kömür madeni yüzünden taşınan Eskihisar Köyünün eski yerleşimi yakınlarındadır. Stratonikeia Antik Kenti ile Stratonikeia'ya bağlı ibadet alanı niteliğindeki Lagina arasındaki, yerel halkın Kral Yolu olarak nitelediği yol maden tarafından yok edilmiş, bunu Muğla Valiliği de kabul etmiştir.

Öte yandan açık ocak kömür madeninin Turgut Köyü yakınlarındaki zeytinliklere doğru ilerleyişini önleyebilecek arkeolojik buluntular da, 2017'de Muğla Müze Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen yüzeysel kazılarla yerlerinden çıkarılıp bölgeden uzaklaştırılmıştır.

Hukuki Değerlendirmeler

Saha çalışmalarında toplanan bireysel tanıklıklar, gözlemlerimiz, bilimsel raporlar, yargı kararları, idari başvurular ile bilgi edinme başvurularına verilen yanıtlar ile diğer mevcut bilgi ve belgeler ışığında Ekoloji Kolektifi tarafından gerçekleştirilen hukuki değerlendirmeler aşağıdaki gibidir:

i. Yaşam hakkı

Anayasanın 56. maddesine göre, herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir ve çevre sağlığını korumak ve kirliliği önlemek devletin ödevidir. Yine Anayasanın 48. maddesine göre devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini sağlamakla yükümlüdür, bunun için gerekli tedbirleri almakla ödevlidir.

Devletin yaşamı koruma yükümlülüğü kapsamında devletlerin yaşamı risk altında olan kişileri korunmasıyla ilgili etkin ve gerekli önlemleri alması beklenmektedir. Bu bağlamda devletin, yaşam hakkını korumak için etkili bir yasal ve idari çerçeve kabul etme yükümlülüğü söz konusudur. Tanık ifadeleri, gözlemlerimiz, bilimsel raporlar, yargı kararları ve içtihatlar, Muğla ilinde faaliyetlerine devam eden üç termik santralın bölge halkının yaşam hakkını ihlal ettiğini göstermektedir.

ii. Çevre Hakkı

Muğla ilinde yaşanan çevresel kirlilik halkın çevre hakkını ihlal etmektedir. Yüksek orandaki hava kirliliği halkı hasta etmekte ve ölümlere neden olmakta, besinler ve su kaynakları termik santralların faaliyetlerinden dolayı kirlenmekte, kömür çıkarma faaliyeti nedeniyle halk gürültü kirliliğine maruz kalmakta, kültürel ve tarihi değerler kısacası halkın hafızaları yok edilmekte, bunun yanı sıra halk yaşadığı çevreden, evlerinden ve mülklerinden koparılmaktadırlar. Ciddi seviyedeki bu kirlilikten kaynaklı yaşanan tüm bu durumlar özel ve aile hayatına saygı hakkı bağlamında çevre hakkının ve konut hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

Bu nedenlerle halk tarafından yapılan bilgi edinmelere ve idari başvurulara ya yetersiz cevaplar verilmiş yahut hiç cevap verilmemiştir. Ayrıca santralların çevresel etki değerlendirmesinden muaf tutulmuş olması ve bu muafiyetin özelleştirme süreci sonrasında teknoloji değişikliği ve modernizasyon sürecine rağmen çevresel etki değerlendirmesine tabi tutulmaması nedeniyle halkın katılımı süreci işletilmemiş, halkın yaşam alanlarının yakınında faaliyet gösteren kirlilik yayan bu tesisler hakkında bilgi sahibi olması engellenmiştir. Halkın ve gelecek kuşakların çevre hakkı tüm bo-yutlarıyla ihlal edilmiştir ve ihlal hâlâ devam etmektedir.

iii. Sağlık Hakkı

Muğla Milas bölgesinde bulunan Kemerköy ve Yeniköy Termik Santralları ile Yatağan bölgesinde bulunan Yatağan Termik Santralı işletmesinin külünün depolanmasından kaynaklanan sorunlar, radyasyon ve ağır metal sorunları, açık kömür işletmesinin yarattığı sorunlar, kömürün kamyonlar aracılığıyla naklinden kaynaklanan sorunlar, su sorunu, kükürdün geri kazanılması ve hava kirliliği sorunları sağlık hakkını doğrudan ihlal eder niteliktedir. Tanık ifadeleri, gözlemler ve bilgi-belgeler ise sağlıklı yaşam kalitesinin ciddi biçimde düştüğünü, sağlıklı bir çevrede yaşam hakkının ve sağlık hakkının ihlal edildiğini göstermektedir.

iv. Beslenme Hakkı

Beslenme hakkı gıda üretiminin sürdürülmesine, kişinin sağlıklı gıdaya erişimine ve gıdanın var olmasına, bireyin gıdayı sağlayacak gelire sahip olmasına bağlıdır. Muğla bölgesinde yok olan tarım alanları, sağlıksız gıda üretimi, kendi ürettiğini tüketen köylünün paket sağlıklı gıdaya erişiminin gelir dağılımı bakımından herkes için mümkün olmaması ve çevre hakkı ihlalinin gıda üretiminin sürdürülebilirliğini engellemesi beslenme hakkını açıkça ihlal eder.

v. Barınma ve Konut Hakkı

Muğla ilinde faaliyet gösteren termik santrallar, bölgede bulunan linyit kömürünü kullanmaktadır. Kömür ocakları açık olarak işletilmektedir. Termik santral ve açık kömür ocağı işletmeciliğinden kaynaklı kirlilik nedeniyle insanlar konutlarında oturamaz hale gelmiştir.

Bölgede yapılan arama ve kömür çıkarma faaliyetleri neticesinde kamulaştırma yapılmış, çok düşük bedellere anlaşılarak halk göçe mecbur edilmiş, köyler boşaltılmıştır. Örneğin Yeşilbağcılar Köyünün altında maden olduğu gerekçesyle halk termik santrala yakın kurulan TOKİ yapılarına taşınmıştır. Son zamanlarda TOKİ konutlarının altında da kömür olduğu bu nedenle Yeşilbağcılar'ın ikinci defa taşınacağı konuşulmaktadır.

Kamulaştırma, kamu hizmetlerinin kesilmesi doğrudan devlet zoruyla göçe neden olmakta iken yahut kömür çıkarma nedeniyle yaşanan toprak kayması yaşanması gibi fiili olaylar yoluyla da insanlar barındıkları yerleri, konutlarını terk etmişledir. Halk aktarımlarına göre belde bütünlüğü ve dokusu yeni mekana taşınamamış insanların atalarından miras köylerinden koparılması sosyal adaptasyon sorunlarına yol açmıştır.

vi. Güvenli ve Sağlıklı Çalışma Koşulları Hakkı

Halk anlatımlarına göre, özellikle santrallarda çalışan işçilerde solunum yolu hastalıkları ve termik santralların radyasyon oranından kaynaklı kanser, yaygın ölüm nedenleridir. Güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları hakkının gerçekleştirilmesi ayrıca çevre ve sağlıkla ilgili riskler hakkında bilgiye ulaşabilme hakkını da gerektirir. Bu kapsamda işçilerin ne tür risklerle karşı karşıya olduklarını öğrenmek yapılan idari başvurularla mümkün olmamıştır.

Bu konuyla ilgili bilgi ve belgelerin kamuoyuyla paylaşılması önem arz etmektedir.

vii. Kültürel Haklar

Maden çıkarılan havza yakınındaki arkeolojik eserlerin maden arama ruhsat sahası içerisinde yer aldığını, bu nedenle çok büyük tehdit altında olduğunu söylemeliyiz. Maden arama sahasına yaklaşık 50 metre mesafedeki antik mezarlar da bu tehdidin en açık göstergesidir. Bu antik mezarların çıkarılması için yapılan kazının yüzeysel olduğunu derine inmediği görülmüştür.

Halk anlatımlarına göre, idari merkezden dini merkeze giderken krallar tarafından kullanıldığı için *Kral Yolu* olarak tarif edilen yol da, bugün açık kömür havzası tarafından yok edilmiştir.

viii. Bilgi Edinme Hakkı

Muğla ili Milas ilçesi ve Yatağan ilçesinde bulunan kurulu ve kurulması düşünülen termik santrallar hakkında Çevre Mühendisleri Odası tarafından farklı kurumlara farklı konu başlıklarında bilgi edinmeler yapılmıştır. Bilgi edinmelerin bir kısmına yanıt verilmemiş, bir kısmına verilen yanıtta bilgi ve belgeye yer verilmemiş, bir kısmındaysa kısmi bilgi verilmiştir.

Yurttaşlar ve kurumların yaptığı bilgi edinmeler dışında, bölgede faaliyet süresince yaşanan gelişmeler hakkında da halk bilgilendirilmemiştir.

Hak ihlaline konu olan faaliyetlere ve bölgeye ilişkin yapılan bilgi edinme taleplerinin karşılanmaması bir yana, halkın risk doğmadan önce ve risk doğduktan sonra bilgilendirilmesi gerekliliğinin yerine getirilmemesi de devletin pozitif yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmektedir.

ix. Halkın Katılımı

Kemerköy, Yeniköy ve Yatağan Termik Santralları için 1993 yılından önce yatırıma başlanılmış olması sebebiyle çevresel etki değerlendirmesi süreci işletilmemiştir. Geçici-2 kapsamında ÇED sürecinden muaf tutulan bu üç termik santraldan Kemerköy Termik Santralının 1. Ve 2. üniteleri 1994 yılında, 3. ünitesiyse 1995 yılında işletmeye açılmıştır. Bu durumda Kemerköy Termik Santralı için ÇED sürecinden muafiyet kararı alınması da hukuka uygun değildir.

ÇED sürecinden muafiyetin yarattığı proje aşamasında katılım sürecinde halkın yer almaması katılım hakkının ihlali olup, katılım hakkı bilgi edinme hakkıyla da doğrudan bağlantılıdır. Bilgi edinme hakkı halkın katılım hakkını kullanabilmesi için önemli bir araçtır. Gerekli bilgiye ulaşamayan ya da bilgilendirilmeyen halkın, sürece katılımı da bu süreçte mümkün olamamıştır.

Katılım hakkının Çevresel Etki Değerlendirmesi ve denetim süreciyle de tanımlandığı bu mevzuat hükümlerine rağmen üç termik santralın proje, inşaat, işletme süreçlerinde katılım hakkının tesisinin mümkün olmaması açıkça ihlal niteliği taşımaktadır.